

DI UITGEWEKE BOERE.—1836—1875.

(NATAL, VRYSTAAT, TRANSVAAL, DIAMANDVELDE).

EERSTE HOOFSTUK.

REDES WAAROM DI BOERE DI KOLONI VERLAAT HET.

*Swerfsug,—partydige Regspleging,—Slagters Nek,—Papiërgeld,—Hottentots
Slawe- en Kaffer-kwessi,—Cloete en Tancred daaro'er.*

Di uittrek van di Boere is seker een van di vernaamste gebeurtenisse in di geskiedenis van di Koloni onder di Engelse. Watter Afrikaner syn hart klop ni onstuimig in syn lyf ni as hy di redes van di uittrek bedenk? Hy is di naam van Afrikaner ni wêrd ni, wat onder di lees van al di verdrukking en di onreg en di rampe wat di Boere gely het kan koel bly. Dis tog waarlik gen kleinigheid om ni minder as 6,000 stille en vreedsame mense te noodsaak om hulle plase en alles op te gé en in 'n woeste land te gaan herberg seek. Regter Cloete sê daarvan in syn “Drie Voorlezingsen over de Landverhuizing der Hollandsche Boeren,” enz., bl. 10—(ons sal nog meer daaruit anhaal, en dis wel di moeite wêrd dat elke Afrikaner lees wat hy daarvan vertel):

“Niemand zal ontkennen, dat zoodanige redenen, die niet slechts enkele individuen, maar geheele geslachten, aan wier hoofd namen gelezen worden als die van Retief, Uijs en Maritz, van Potgieter, Landman en Du Plessis, en van Zietsman, Boshof en Otto, tot uitwijken dwingen, altoos beschouwd moeten worden als de oorzaken van eene zware nationale ramp voor het eene of andere land; dat het vertrek van zulke mannen, die hun geheele familie en bezittingen met zich nemen, een nadeeligen en verzwakkenden invloed op de sterkte der Oostelijke Provinciën van de Kaapkolonie in den strijd met de Kaffers heeft moeten uitoefenen; en dat, al is het ook dat na verloop van jaren sommige van zulke familiën terugkeeren, nogmaals in dit geval de woorden des beschrijvenden dichters ten volle zullen bewaarheid worden:

“Wen prins of heer na d' eersten bloei bezwijkt,
Een ademtucht hem weêr herstelt, verrijkt;
Maar als de boer, 's lands kracht, het land verlaat,
Dan is 't gedaan, dan is er nergens baat.”

Ons wil trag om di saak korteliks te vertel. Uitvoerig kan ons ni, want daarvoor het ons gen plek; hoewel daar stof genoeg is om boeke vol daaro'er te skrywe. Hiir of daar is miskiin nog 'n oue Patriot wat di sake alles bygewoon het, en dit sal hom seker aangenaam wees om di dinge na waarheid beskrywe te siin.

Di boeke wat ons ver di doel van ons geskiedenis vernamelik geraadpleeg het is di “Voorlezingsen” van Cloete, en “De Hollandsche Afrikanen” van Stuart.

Mar laat ons begin om di oorsake op te noem waarom di Boere di Koloni verlaat het.

Di eerste oorsaak dat hulle o'er di grense getrek het is seker toe te skrywe an di geneigdheid van 'n mens om van woonplaas te verander. Di sug om te trek lê in al di afstammeling van Jafet, soos ou vader Noach voorspel het : "God breide Jafeth uit" (Gen. ix : 27). Mar vernamelik lê dit in di volke van Saksise afkoms, soos ons. Wat voor duisend jaar gelede was Europa al te klein om hulle swerfsug te bevredig.

So het dit oek naderhand hiir gegaan. Vcor bijna 100 jaar gelede begin kleine troppiis van "Basters" saam met di Grikwas langsamerhand di land o'er Grootriviir te bewoon.

Di Koloniste begin naderhand geregelde omgang met hulle te hou. En omdat di reens in di streek geregelder val, en daardeur beter veld was ver hulle vé, trek oek verskeie Boere, wat in di omtrek van Grootriviir gewoon het, na o'er-kant toe, en bly tussen di Grootriviir en Vaalriviir. Daar woon hulle toen in onbewoonde streke, of huur van di Grikwas stukke grond wat hulle eers in besit gehad het. In di droogte trek hulle dan weer terug na di Koloni, en betaal oek an di Engelse Gouwerment geregeld hulle jaarlikse belastings. Hulle rekening was volstrek ni, dat hulle ontsla'e was van di verpligtings wat op hulle rus as Britse onderdane, omdat hulle ver 'n sekere tyd van di jaar o'er di grense woon. Né, hulle bly heeltemaal geheg an di oue Koloni. In di Koloni tog was hulle grote plase. Di plase was in di da'e nooit minder as 3,000 more in di afgele'e distrikte van 7,500 tot 10,000 morge. Mar soos ons gesé het, dit was hulle meer te doen om geeie veld te seek in droge jare, en oek di swerfsug, en oue berdersgewoonte wat hulle aangesit het om verder te trek.

Maar dit duur ni lank ni of daar kom ander redes wat di Boere ansit om 'n betere land te seek. Een daarvan was *di partydigheid van di Engelse regters ver di Hottentots*. Daaro'er het ons reeds geskrywe in di vorige deel van di geskiedenis.

'n Ander rede is *di galg van Slachters Nek*; daarvan het ons oek al vertel. Cloete sé daarvan (bl. 30, 31 in Stuart's Holl. Afr.) :—

"Inderdaad, ik weet, uit persoonlike ontmoetingen met verscheidene afstammelingen van de destijds ter dood gebragten dat die gebeurtenis een veel onuitwischbaarder indruk op hunnen geest heeft achtergelaten, dan hunne verliezen in den Kafferoorlog, of de vernietiging der slavernij." Hij wou, as Kommissaris van Hare Majesteit, probeer om di vyandskap teen di Engelse Regering nit di Boere hulle kop te praat! mar hy sé self: "Toen ik er in zooverre in geslaagd was, om hun verstand te overtuigen, heb ik meer dan eens, met een diep smartgevoel, hunne verborgenste aandoeningen zich hooren lucht geven in de woorden: 'Wij kunnen Slagters Nek nooit vergeten!'"

"Zulke nitdrukkingen, uit het hart gevloeid, konden niet anders dan geëerbiedigd worden en sympathie opwekken; en wij mogten alleen de hoop koesteren, dat het verrijzen van een ander geslacht zulke gevoelens langzamerhand zou doen uitsluiten.....En dit zou ook ongetwijfeld in zekere mate al-zoo hebben plaats gehad, zoo na dien tijd niet twee of drie andere, hunne belangen ten diepste kwetsende gebeurtenissen waren blijven strekken om dat mistrouwen in, zoo niet vijandigheid jegens het Gouvernement, levendig te houden en aan te stoken, hetwelk deze bijna algemeene landverhuizing meer bepaaldelijk heeft voorbereid en tot stand gebragt."

In 'n Bylage word di treurige geskiedenis megedeel soos dit opgeteken is uit di mond van 'n bejaarde ogetuige kort voor syn dood. Di Bonds Kongres

van 1895 het besluit om 'n Monument te bou op di graf van di ongelukkige wat op Slagters Nek gehang en begrawe is.

Dan volg nog di onbedagsame maatreel van di Regering in Engeland om di *papiërgeld*, wat toen in di Koloni in gebruik was, eers hoe langer hoe minder van waarde te maak en eindelijk glad buiten koers te stel. En dit had di Regering ni nodig om te doen ni as hulle mar 'n bitji verstandiger het wou handel. Bijv. had hulle mar hulle ambtenare 'n bitji minder wou betaal. Mar verbeel jou in di da'e kry 'n Gouverneur £12,000, 'n Luitenant Gouverneur £3,000, 'n Gouwerments-Sekretaris £3,000, 'n Departements-Sekretaris £3,000, 'n Kollekteur van belasting £1,200, 'n Kontroleur van belasting £1,000, 'n 'n Hesaunier-Generaal £1,200, 'n Auditeur-Generaal £1,000, 'n Betaalmeester-Generaal £1,000. Op di manier moes 9 ambtenare jaarliks uit di landskas an klinkende munt meer as £30,000 trek. Dit het di Koloni 'n mooi druk gegé. En toen moes di papiërgeld afgeskaf worde (in plaas van uit te betaal, soos di Vrijstaatse en Transvaalse regering naderhand gedoen het.) En menige Boer het daar groot skade by moet ly.

En nou volg nog wat Cloete noem “de drie groote grieven: DE HOTTENTOTS-KWESTIE, DE SLAVEN-KWESTIE, DE KAFFER-KWESTIE.” Mar daaro'er het ons al in di geskiedenis van di Koloni onder di Engelse uitvoerig geskrywe. Daarom sal ons ni hiir verder daaro'er uitwy ni, hoewel daar nog veel van te sê val, mar di hoofstuk sluit met di woorde van Cloete en Tancred.

Cloete sê (bl. 73 by Stuart): “Te verwachten dat eene geheele bevolking, op dusdanige wijze gehoond en gegriefd, steeds zou voortgaan onderdanig en welgezindegens het Gouwerment te blyven, was even zoo onmogelyk als te verwachten, dat men ‘vijgen van doornen zou lezen, of druiven van distelen vergaderen.’”

Tancred skryf: (bl. 5 van zijn Brieven over den Kafferoorlog): “Ik kan Uwe Excellentie niet verder terug voeren dan het begin van het jaar 1842, toen ik in deze Kolonie aanlandde. Sedert dat tijdstip is deze provincie immer beroerd en in beweging geweest. Haar bloei is dikwijls verijdeld en vertraagd geworden. Verscheidene ongetergde overschrijdingen zijn gedaan op boeren van alle soorten. De Afrikanen, eenen langen tijd gekweld en getergd door het kwaad hun door de Kaffers berokkend, besloten die grieven te herstellen welke het Gouwerment met minachting behandelde, en waarvan hetzelve met onverschilligheid het oog wendde. Wat was het gedrag van het Gouwerment bij deze gelegenheid?—In plaats van den overschrijder te straffen, en vergeldende wraak te nemen, nam hetzelve de partij op van den barbaar, zelfs toen een geduchten tegenstrever, en verwekte misnoegen onder deszelfs getrouwe onderdanen, de beste beveiliging in gevaar, vrienden in den krijg, en in vrede onvermoeid in de verbetering hunner landerijen. Het wordt door allen erkend dat die menschen genegen waren onder het Engelsch gebied te blijven, indien men hun slechts gewone bescherming had verleend. Zij bezaten liefde tot vrijheid, gelijk Uwe Excellentie en gelijk ik zelf. Zij waren vijanden van verdrukking, en, hoewel zij niet over het algemeen in staat mogen zijn in eene danszaal te pralen, of volleerd zijn in de Polka, en het verheven karakter van den mensch verlagen door ijdel geklap, bezitten zij evenwel eerlijke en onbedorvene harten—het edelste werk van God. Zij bezitten karakter-trekken waarop Engelschen in dit gedeelte der wereld niet veel pog-

chen kunnen ; zij zijn edelmoedig en gastvrij tot dwalens toe. Zij weten even goed als wij dat alle menschen niet gemaakt zijn tot koningen, hoewel verplicht zich te onderwerpen, en dat diegenen het best gehoorzamen kunnen die de meeste liefde tot vryheid hebben. Verscheidene stevige daadzaken kunnen door de belanghebbenden bijgebragt worden," enz.

En op 'n ander plek sê hy (bl. 10): "Het heeft mij dikwijls verwonderd hoe di: menschen (de Boeren) den wolf van de deur houden of den hongerigen schuldeischer verhinderen konden hen in staat van bankroetschap te brengen, te midden van de talrijke strooperijen welke op hen gepleegd waren ; en mijne verwondering werd evenzeer opgewekt door de onmenschelijkheid van het Gouvernement omtrent hun lijden, en deszelfs onverschilligheid om hun vergoeding te verschaffen voor ongetergde verongelyking.—Ik zag verscheidene Afrikaansche boeren have en goed verkoopen en de kolonie vaarwel zeggen ; *en ik wensch dat ik destijds even zoo gedaan had.* Hun hart walgde ; hunne krachten waren verslapt ; hunne nijverheid, hoewel vruchtbaar, was voor hen onwinstgevend. Het door jaren van zwoegen vergaderde werd dikwijls door de Kaffer-roovers weggevoerd, en bij het Gouvernement klagende, kregen zij geene vergoeding. De onvermoeide geesten dezer menschen werden eindelijk ter neer geslagen, en het land, waaraan zij gehecht waren, welks verbetering hun zoo veel angst en zorg had gekost, werd voor altoos vaarwel gezegd. Hierdoor verloren wij een ligchaam waardige opregte menschen, de allerbeste landbouwers, het allerbeste steunsel dat de kolonie immer heeft gehad. Zij zijn weg en zullen nimmer terug keeren," enz.

TWEDE HOOFSTUK

UITTREK VAN DI BOERE.

Kommissi van Onderzoek na Natal gestuur onder Smith.—'n Twede onder Piit Uys.—Klompis Boere trek uit onder Hendrik Potgieter, Gert Maritz, Jacob Uys, Karel Landman, Gert Rudolph.—Ontmoeting met Salkats.—Piet Retief kom an, en word Kommandant-Generaal.

So amper in di tyd toen al di onangename dinge hiir gebeur het, en di Boere al buikvol was ver di Engelse Regering, toen hoor hulle op 'n dag van di land van Natal, waar di remskoen patatas uitploeg en waar di gaar varkes met mes en vurk op di rug rondloop. En toen party mense, wat met Luitnant Fairwell en Kaptein King saam gewees het, kom vertel dat dit so'n goeie land is, word Dr. Smith afgestuur en nog 'n party ander mense om di land dedelik te ondersoek.

Hy is toen so vër gekom as di stad van Dingaan. Di nuws wat hy toen daarvandaan gekry het was di Boere op di gedagte gebreng het om daar te gaan woon. Hulle kom toen stiltejiis met 14 wa'ens by makkaar, en 'n geselskap onder Piet Uys, Kobus Uys, Hans de Lange, Stephanus Maritz, en Gert Rudolph, trek toen in 1834 van Uitenhage langs di Oostekant van Drakensberg.

Di Engelse wat toen an di baai van Natal gewoon het, was regte bly toen hulle daar ankom. Hiir het hulle toen 'n hele tyd gejag en di land ondersoek, en hulle sou nog langer gebly het, mar toen hoor hulle onverwags dat di Kaffers weer oorlog maak in di Oostelike Provinsi. Daarom was hulle toen verplig om somar hals o'er kop weër terug te gaan. En wonderlik, ons liwe Hére het ver hulle so gesorg, dat hulle di héle Kafferland deur getrek het sonder dat hulle angeval is; want di meeste Kaffers was toevallig juis uit hulle land getrek om di Koloni te verwoes.

Om di Kaffer-oorlog hiir uitvoerig te beskrijwe is onnodig, dit het ons al vroe'er gedaan; mar tog wil ons hiir anhaal wat di Sekretaris van Koloniis in Engeland daarvan gesê het, om te laat siin dat di Boere ni somar sonder rede besluit het om di land te verlaat ni:

“Di Kaffers het al jare lank regvêrdige rede gehad om oorlog te maak. Hulle het genoeg rede gehad om ontevrede te wees, en dit was ni meer as reg dat hulle geprobeer het om di onreg te wreek wat hulle angedaan is. Hulle het gelyk gehad om te probeer om deur di wapens ver hulle selwers skadevergoeding te kry.” Wi kan by sulke leugentaal koel bly?

Dit was oek di rede waarom Gouverneur D'Urban, wat nogal anders 'n goeie kerel was, di Boere gen skadevergoeding kon gé het ni ver al di verlise wat hulle gely het, soos hy ver hulle belowe het.

Di verlise was meer as £300,000; en toen di kommando weër beeste van di Kaffers afneem, siin di Boere daaronder hele spanne van hulle eie osse wat di Kaffers gesteel het; en di beeste is almal verkoop ver rekening van di Regering.

Toen di Boere verder siin dat di Hottentots wat nog altyd ver hulle gewerk het na di skoolplase (stasiis) geloop is; en dat di kl-in bitji slawe wat hulle nog gehad het ver hulle afgeneem is; en dat hulle huise en plase verbrand en

geplunder is; en dat hulle skape en beeste weggesteel is: toen het hulle vas besluit om di land te verlaat. Di vernaamste familiis ia Olifantshoek, Gamtoosrivier, langs di Visrivier, en Somerset, begin toen ver hulle klaar te maak om in geselskappe uit te trek.

In di begin van 1836 het al di Boere wat wou wegtrek hulle plase verkoop ver spotprys an di Engelse van Grahamstad en 'n paar andere dorpe. Di Regering het intussentyd di magistrate en andere personen opgesteek om di Boere bang te praat, en wys te maak dat daar 'n Engelse wet is wat hulle kan belet om weg te trek. Mar toen het Sir Andries Stockenstrom ver hulle gesê, dat hy ni van so 'n wet weet ni; en as daar al so 'n wet mog bestaan, dat dit dan 'n baie onregverdige wet is.

Hulle twyfel toen ook ni langer ni, mar kort daarna trek di eerste party van 200 mense, met **Hendrik Potgieter** an di hoof, o'er di Grootrivier. Hulle kom eers by Taba 'Nchu, waaro'er Moroko kaptein was. Hij ontvang hulle regte vriendelik en sorg ook goed ver hulle vé.

Kort daarna trek daar 'n ander groter geselskap uit Graaff-Reinet, onder **Gert Maritz**. Naderhand kom nog ander groot geselskappe uit Albani en Uitenhage, onder bestuur van di ou Aartsvaders **Jacob Uys**, **Karel Landman**, **Gert Rudolph** en andere. Hulle trek toen Noord op, langs di kant van Vaalrivier, totdat hulle in anraking kom met di kwaie stam van di Matabeles onder **Salkats**.

Di bloeddorstige opperhoof was dikwils deur di Sulus en Grikwas angeval en was daarom 'n bitji wantrouwig teen di Boere. Mar di Boere wis daar niks van ni en het ook ni kan denk dat di Kaffers hulle sal kwaad doen ni, totdat di Kaffers hulle o'erval en 28 van hulle wreedaardig vermoor.

'n Ander kleine klompi Boere word netso onverwags angeval, en van hulle 25 mans, vrou'ens en kinders, vermoor, en hulle wa'ens en goed weggeneem. Gelukkig is 'n paar vry gekom en gevlug, wat di ander klein klompiis wat nog and kom was kon waarskuw. En hulle het so knap tyd gehad om 'n "La'er" van omtrent 50 wa'ens by makkaar te trek, toen hulle angeval word deur 'n menigte Matabeles. Dit was 'n geveg op dood of lewe; mar tog di Boere wen en jaag di Matabeles met grote verliis op di vlug. Ongelukkig verloor di Boere an vé 6,000 beeste en meer as 40,000 skape, omdat hulle di vé ni in di la'er het kan breng ni en dit dus gemaklik was ver di Kaffers om di vé weg te drywe.

Uit di anvalle kon di Boere duidelik siin dat hulle met 'n sterke vyand te doen het, en dat hulle in di rigting ni verder kan trek ni. Mar hoe nou teruggekeer? Deur verliis van hulle vé was dit onmoelik. Gelukkig bereik 'n paar boodskappers, wat hulle gestuur het na Thaba 'NChu, di plek, en vertel an Maroko en di sendeling Archbell hoe dit met hulle vrinde gesteld is. Hulle was toen so vriendelik om dadelik 'n party osse na di kamp te stuur, so dat di Boere kon terug kom; en binnen korte tyd was hulle weer veilig in di kraal van Maroko terug.

Toen di ander "Voortrekkers" di tyding kry van di rampe en verlise wat hulle landgenote gely het, besluit hulle om 'n gedugte wraak te neem op di moordenaars van hulle bloedverwante en vrinde, en om di gesteelde vé weer af te neem. 'n Party van omtrent 200 gewapende Boere, onder di bevel van Gert Maritz, trek o'er di Vaalrivier en val onverwags Mosega an; dis een van di sterkste krale van Salkats. Daar skiit hulle enige honderde Kaffers

dood, en neem 7,000 stuks vé en di wa'ens wat di Kaffers van di klein klompi Boere geneem het weêr terug.

Kort nadat hulle terug gekom het, kom **Pieter Retief** an di hoof van 'n ander klein party by hulle. Met algemene stemme kiis hulle toen ver hom as Kommandant Generaal.

In di dage was daar nog gen telegraaf of trein of selfs pos ni. Di gerug kom in di oue Kolonie dat Salkats al di Voortrekkers vermoor het, toen het party Engelse an Grahamstad en an di Baai ge'illumineer van blydschap! Dis seker 'n voorbeeld wat di gristelike beskaafde Engelse gegé het an di barbaarse Boere.!!

DERDE HOOFSTUK.

PIETER RETIEF EN SYN LOT.

Geskiedenis van Retief.—Hy sluit Vredestraktate met di Kafferkapteins.—Word met 70 Boere en 30 Hottentots onskuldig vermoor deur Dingaan.—Di Kaffers vermoor nog 'n menigte Boere.—Word teruggedrywe.

Party van ons lesers sal molik graag iits wil weet van di grote martelaar ver di vryheid van di Boere.

Pieter Retief was 'n afstammeling van een van di Franse Vlughtelinge wat in 1689 hiir an di Kaap gekom het. Syn voorou'ers het an Wamakers Vlei, digteby di Pêrl, gewoon. Daar is hy gebore en by syn ou'ers groot geworde in di wynboerdery, wat gemakkelik en voordelik was.

Mar hy was te woelig van geaardheid ver so'n eentonige lewe. Toen hy uitgegroeï was het hy 'n soort van 'n handel begin met di binneland. En toen in 1820 di Engelse Settelaars in di Oostelike Provinsi kom woon h-t, het hy 'n tender aangeneem van di Regering om 'n tyd lank ver hulle kos en ander nodige dinge te verskaf, totdat hulle in staat sou wees om ver hulle selfers te sorre. Dit was di rede dat hy daar gaan woon het, en hy het di mense so goed behandel dat hulle regte gek na hom was, en almal veul van hom gehou het.

Di Gouwerneur het hom naderhand Kommadant gemaak op di grense. Mar na di oorlog van 1835, waarin hy oek amper al syn vé verloor het, siin hy dat di Engelse Gouwerment so party trek ver di Kaffers, toen het hy baing daaro'er geskrywe an di Gouwerneur, mar toen hy siin dat niks won help en dat di spul nooit sou reg loop ni, toen dog hy dat dit beter is om oek mar di voorbeeld van di ander Boere op te volg, en sodoende het hy oek getrek.

Toen Retief nou tot Kommadant Generaal gekiis was het hy dadelik Traktate van vrindskap gesluit met al di Kaffer-opperhoofde rondom hulle, met uitsondering van Salkats. Mar Maroko, Moshesh, Tonana, en Sikonyela het al syn skikkings goedgekeur. Op di manier het di Boere toen ver hulle versprei tussen en langs di Modder-, di Vet-, en di Sandrivier, en het so lank-samerhand 'n eie Gouwerment gevorm.

So omtrent in di tyd kom di oue eerwaardige aartsvader **Jacobus Uys** en syn seun, **Pieter Uys**, met nog 'n party by hulle an. Di party het al vroe'er Natal gesiin en hulle wou liwers na Natal gaan as verder in di binne-ste van Afrika indring. Di besluit van di geselskappe van Uys, Moolman, en Potgiter het oek ver Retief o'ergehaal om met hulle same te trek na Natal toe.

Eers het hulle 'n pad gesoek o'er di Drakensberg en dis hulle oek geluk en

“Door menig ramp en zorg bereikten zy Natal,
Voor hen een land van rust, waar de onspoed einden zal.”

Daar ontmoet hulle 'n party Engelse wat oek uit di Koloni getrek het, en 'n soort van onafhankelike staat gevorm het, en hulle het di Boere as “broeders in de verdrukking” hartelik ontvang.

Om alle twis en twedrag voor te kom het Pieter Retief goed gedag om self na **Dingaan**, di wrede koning van di Soelas, toe te gaan, en 'n stuk grond van hom te kry. Toen hy in hulle hoofstad, **Umkungloof** ankom, ontmoet hy daar di sendeling F. Owen; en dit het gelyk of hy syn bes gedoen het om Retief syn saak te bevorder by Dingaan. Dingaan het dan oek an Retief afstand gedoen van al di grond van Natal, onder di voorwaarde, dat Retief 'n party vé van hom sal gaan terug haal, wat Sikonyela ver 'n tyd gelede van hom gesteel het.

Di voorwaarde het Retief aangeneem. Hy het toen dadelik 'n party Boere by makkaar geroep, en hulle besluit om 'n boodskap te stuur om di vé vrywillig terug te gé. Sikonyela was dadelik gewillig en stuur toen 700 beeste, 60 pérde, en nog 'n party gewere wat hy en syn volk op verskillende male van klein klompiis Boere afgeneem het.

Onderwyl dat dit gebeur, op di einde van 1837, was daar al omtrent 1,000 wa'ens o'er Drakensberg in Natal angekom. Byna di héle land was toen onbewoond, en daarom versprei di Boere ver hulle toen langs di héle Klipriviir waar vroe'er di Boesmans gewoon het, en waar di o'erblyfsels van duisende stene krale duidelik anwys, dat daar eenmaal baing mense in di streek moet gewoon hé.

Toen Retief met di vé terug kom van Sikonyela, was **Gert Maritz** syn raad, dat hy met di vé na Dingaan sou gaan, en mar 3 of 4 man sou meneem. Hy sê so'n bitji mense son ver hulle di beste veiligheid wees. Mar Retief het meer sin gehad, soos dit lijk, om 'n soort van mag te toon, en daarom het hy daarop gestaan dat 40 of 50 van di beste ruiters met hom sou megaan. Hulle vraag to'n vrywilligers en dit lok toen 'n veul groter getal mense daartoe nit.

In di laaste week van Jannewari, 1838, trek Retief met 70 van di uitgesoekte ruiters en 30 Hottentots, agterryers, o'er di Buffelriviir, en kom op di tweede Fewerwari by Dingaan an, en geef toen di vé an hom o'er. Dingaan sê toen dat hy regte bly was om di vé terug te kry, en om ver Retief en syn geselskap te plisier laat hy syn volk 'nblinde oorlog maak.

Op di vierde Fewerwari het Dingaan toen afstand gedoen van di grond an Retief en het daarvan 'n dokument laat opstel deur di Sendeling Owen, in di Engelse taal; en dit het Dingaan en syn kapteins met hulle merk, en Owen as getuige, onderteken.

Toen Retief klaar gehad het met syn sake, sou hy di ander dag vertrek; mar Dingaan nooi hom toen om nog een slag in syn kraal te kom om afskeid te neem, mar hy en syn geselskap moes hulle wapens laat buitekant bly, omdat dit stry met di gebruike van di Soelas.

Retief was goedertrou genoeg oek om dit te doen. Hulle stawel hulle ge-weers op 'n hoop en stuur di agterry'ers om di perde te gaan haal en op te saal. Toen Retief met syn manskappe by Dingaan in syn kraal kom, was hy regte vrindelik, en sê hulle moes nog eers met hom saam 'n bitji biir drink. Di beker gaan toen rond onder di héle geselskap, en toen party van hulle nog met di biir in di hand sit, roep Dingaan op sijn taal: "Bulala Matagati!" dat is: "Vermoor di towenaars!" en op di o'enblik word hulle deur 3000 of 4000 Soelas met knopkiriis angeval. Di Boere ruk toen dadelik hulle sak-messe uit en steek 'n hele party van di Kaffers dood. Mar hulle kon dit teen di grote o'ermag ni vo hou ni. Omtrant 'n half uur het hulle ver hulle dapper

Boere, wat almal deur di wreedaardige Kaffers met asgaaie doodgesteek si. Gelukkig is tog een jong kerel ontvlug om di Boere wat verder af was te kan waarskuw. Twé, dri klompiis Boere het toen gou 'n party wa'ens by makkaar getrek en toegemaak ver la'ers, en hulle was net betyds klaar om met hulle familiis daar in te vlug, toen hulle deur di Kaffers angeval word. En hulle het so dapper geveg, dat die Soelas ni in één van di la'ers het kon kom ni.

Toen trek di Soelas verder in totdat hulle by 'n veul sterker party Boere gekom het an di Boesmansriviir, op di plek wat nou nog Vegla'er genoem word. Hiir het hulle amper 'n hele dag geveg, totdat di kruid en lood van di Boere amper op was. Mar toen het hulle oek al so veul van di Kaffers doodgeskiit, dat hulle mar net gougou moes vlug.

Nadat hulle di Kaffers op di loop gejaag het, gaan di Boere toen kyk wat van hulle ander maters geworde was, en om di te gaan help. Toen hulle op di plek kom waar di Kaffers di eerste Boere angeval het, toen siin hulle dat di Kaffers al di wa'ens an stukkend geslaan, en al di ysters weggedra, en di mense op 'n verskrikkelike manier vermoor, en hulle lyke op 'n hoop gegoi het,

Onder di hope van vermoorde by Bloukransriviir kry hulle twé meisiis, van tiin en twaalf jaar oud, waar nog 'n bitji lewe in was. Di een het 19 en di ander 21 asgaaisteke gehad; sodat hulle lyf glad an stukkend gesteek was, en party senings af. Di naam van di een was JOHANNA VAN DER MERWE en van di ander CATHARINA MARGARETHA PRINSLOO. Di mense het hulle toen mooi opgetel en ver hulle goed gesorre. Hulle is gesond en fris geworde, en as ons ni beter weet ni dan lewe hulle vandaag nog. Di een is naderhand getroud en het nog 'n paar kinders gehad.

Buiten di twé is al di ander mense, wat ni in la'ers het kon kom ni, deur Dingaan vermoor. So dat in één week na di moord van Retief en syn mense, nog 600 omgekom is, en dit so dood onskuldig. Is dit dan wonder dat di Boere beslote het om wraak te neem op di woeste Barbare?

verweer; toen was di laaste een vermoor. Di wrede Kaffers sleep toen hulle lyke op 'n hoop buiten di kraal op 'n heuwel tot kos ver di kraaie en aasvoëls.

Mar daarmé was Dingaan nog ni tevrede ni. Hij wou al di boere wat o'ergetrek het na Natal uitroei. Di Boere was langs di voet van Drakensberg geleger, hiir 'n klompi en daar 'n klompi. Hulle wag na di terugkoms van Retief, en was gerus. Di jong mense was op di jag.

Dadelik nadat Retief vermoor was trek Dingaan op, en verdeel syn volk in

Mar lat ons nou verder vertel, hoe di Boere di koloni van Natal gestig het. Nadat hulle di o'erblyfsels van hulle ongelukkige landgenote op 'n fatsoenlike manier begrawe het, siin hulle dat kruid en lood te min was om Dingaan verder agterna te ja. Hulle trek toen terug met omtrent 5,000 beeste wat hulle toen eerlik onder makaar verdeel het.

Toen hulle terug kom was hulle regte verwonderd dat di Gouverneur van di Kaap, Sir George Napier, 'n party Skotte, onder bevel van Majoor Charters gestuur het om di Baai van Natal in besit te neem. Di Majoor het orders, gekry om al di kruid en lood af te neem van di Boere. Mar ongelukkig het hy gou weer weggegaan na di Kaap, en Kaptein Jarvis in syn plek agter gelaat. Di was verstandig genoeg om te siin dat hy van di Boere moes lewe, en ni in staat was om met geweld iets van hulle af te neem ni, sonder doodgeskiit te worde met syn handjivol Skotte. En dit is di rede dat daar toen ni al oorlog gekom het tussen di Engelse en di Boere ni.

In di tyd het di Boere Pieter-Maritz-burg en D'Urban angelé. Pieter-Maritz-burg heet na Pieter Retief en Gert Maritz.

Dingaan stuur toen nog gedurig boodskappe an di Boere. Hy stuur oek, om di Boere gerus te maak, 316 pèrde terug wat hy van hulle gesteel het, en laat ver hulle weet dat hy graag weer goeie vrinde met hulle wil wees. Hulle antwoord was, dat hulle met hom gen vrede wil maak voor en aleer hy al hulle skade, wat hy hulle aangedoen het, terug betaal het.

Dit geef toen anleiding dat hy ider maal weer boodskappe stuur. Mar dit was net om te spioeneer of di Boere nog in la'ers staan, en, of hulle al verspreid was op hulle plase. Een van di spioene het hulle gevang, en hy het beken dat hy mar net gestuur is om ver Dingaan te kom vertel hoe dit met di Boere gesteld is. Hulle kon toen duidelik siin dat di Kaffers mar net op 'n kans wag om ver hulle weer an te val. En deur di onsekerheid was hulle ni in staat om di land te bebou en beplant ni.

Mar ons liwe Here neem di saak van di arme Boere toen in syn hande, en gé 'n uitkoms wat hulle nooit verwag het ni. In di tyd was daar nog mar twé broers van *Chaka* en Dingaan in lewe, di een syn naam was *Panda* en di ander syn *Clu-Clu*. (In 1843 het Panda ver Clu-Clu vermoor). Dingaan was so wreed en oorlogsugtig, dat hy mar gedurig in oorlog was, ni alleen tiin klompe, om di Boere te o'errompel en klein en groot te vermoor. Fen morre met dagbreek val di Soelas, in 'n hele party klompe verdeel, op di voorste Boere an, in di omtrek waar nou di dorp *WEENEN* staan, wat syn naam gekry het van di verskrikkelike moord en al di gekerm en geweën op di plek. Di Boere wou hulle nog verdedig, mar di o'ermag was te groot. Mans, vrouens, en kinders word daar op 'n barbaarse wys vermoor, ja op 'n manier te erg om te beskrywe.

Ander klompe van Soelas o'erval op ander plekke weer ander klompi's

VIERDE HOOFSTUK.

DI BOERE NEEM WRAAK EN VERDRYF DINGAAN.

Boere kom by makkaar om Wraak te neem.—Engelse van di Baai kom ver hulle help, mar Dingaan vermoor hulle amper almal.—Di Boere trek op teen Dingaan.—Hy o'erval hulle in 'n Kloof.—Hulle skuit hulle los, mar Piet Uys word vermoor.—Ander anval van Dingaan afgeslaan.—Pretorius kom by met syn Manskappe.—Boere trek op teen Dingaan.—Hy o'erval hulle, word verdrywe, steek syn Kraal in brand en vlug.

Di hële stam van Uys wat nog agter Drakensberg gebly en van di moord vry gekom het, kom toen met nog 'n hële party ander Boere na Klipriviër af, en di Boere maak ver hulle klaar om Dingaan te gaan anval.

Toen di Engelse wat an di Baai woon dit hoor, trek hulle uit met 700 mak Soelas, onder di bevel van R. Biggar, om di Boere te gaan help. Hulle trek o'er di Tugela, onder by di mond van di riviër, en verwoes di Kafferstad Tatabasoke. Di ander dag morre so mooi skemerdag, word hulle o'erval deur dri partye van di Soelas, wat amper almal van hulle vermoor. Net twé het ontlug om di Engelse wat agtergebly het an di Baai kennis te gé: sodat hulle nog tyd gehad het om an boord van 'n skip, wat gelukkig toen in di Baai gelé het, te kan vlug, vóór dat di Kaffers daar was.

Di Soelas neem toen al di goed van di mense an di Baai weg, en het toen weer na hulle land toe getrek.

Mar daarby sou dit ni bly ni. In April 1838 trek omtrent 500 Boere, onder bevel van Pieter Uys en Hendrik Potgieter, na Dingaan syn hoofstad om di te verwoes en Dingaan uit di land te jâ.

Mar Dingaan was so slim, dat hy mooi di Boere eers tot digteby syn kraal laat kom, waar di pad wat daarnatoe gaan tussen twé heuwels loop. Hiir laat di Soelas hulle ver di eerste maal siin, en maak toen nes hulle bang is, en lok di Boere so al dipër, in di kloof. Toen hulle diip genoeg was, kom daar 'n ander groot klomp Soelas agter di heuwels uit en sluit di pad agter di Boere toe. Di Boere was toen so ingesluit, dat hulle gen geweer kon gebruik ni, mar man teen man moes staan. Toen spring hulle op hulle pèrde en maak gebruik van di nithaalder slag wat hulle gewend is, om agteruit te ry en te laai. Hulle vuur toen almal op een klomp Kaffers en honderde val op di een plek dood; sodat hulle 'n pad skuit deur di Soelas en daar jaag hulle toen storm deur.

Ongelukkig word hulle dappere Kommandant, Pieter Uys, gekwes, terwy, hy en 20 van syn manskappe voor 'n kloof kom waar hulle ni o'er kon ni. Toen roep hy dat syn kameraads mar ver hulle selwers moes siin om te reddel want hy kon ni verder ni. Almal luister toen na syn raad, mar syn seun, 'n dapper klein kèreltji van 12 jaar oud, bly by hom: en so het di Kaffers hulle albei vermoor.

Di owerige van di party is sonder groot verliis terug gekom by di la'er. Uit di twé anvalle van di Soelas op di Engelse en op hulle, het di Boere wel gesiin dat hulle te swak was om di Kaffers an te val. Hulle het toen na al di kante boodskappe uitgestuur an di ander voortrekkers om ver hulle te kom help.

In di tussen tyd het hulle baing uitgestaan deur gebrek en hongersnood; want di Kaffers het al hulle vé weggeneem, en hulle was nog ni in staat om di aarde te bewerk ni. Hulle moes mar altoos in la'ers staan, en klaar wees ver di Kaffers. Mar gelukkig het andere trekmense wat nog agter was ver hulle medisyne en lewensmiddele gestuur; so dat hulle in staat was om di winter van 1838 te kan deurkom. En hiir moet ons weer 'n mooie staaltji gé van di beskaafde gristelike Engelse Regeering van di dage. Toen di famili betrekkings van di trekboere in di oue Koloni van hulle ellende hoor, het hulle dadelik lyst opgemaak en 'n skip gehuur om ver hulle arme familie wat daar onder di Barbareso van alles berouw was, kos en klere en medisyne te stuur. Mar di Gouwerneur vaardig. Proklamasie uit waarin hy dit belet en hulle dreig dat hy di goed sal konfiskien van elken wat iets an di mense stuur !!!

Dingaen het mar al di tyd op di loer gelê en was goed bekend met hulle slegte toestand. In Augustus, 1838, maak hy weer 'n anval op hulle. Mar di slag het di Boere oek spioene gehad, en was hulle klaar om hom goed te ontvang. By al di la'ers het hulle di Soelas met groot verlies terug gedrywe.

Mar al het di Boere Dingaan nou oek al terug geslaan, en al het daar oek 'n paar kleine klompiis Boere bygekom; hulle was daarom tog nog mar baing swak om hom te gaan anval in syn kraal. Mar toen **Andries Pretorius** met syn manskappe oek by hulle kom, toen het hulle in Desember met 460 man te pèrd teen Dingaan opgetrek. Pretorius was kommandant. By hulle kom toen oek nog Karel Landman met al di orige voortrekkers.

Di twé kommandos trek toen same regte versigtig op tot di Umslatoosrivier. Met dag-breek, op Sondag, 6 Desember, 1838, val Dingaan hulle woevend an met al syn volk. Dri uur lank het hulle geveg, en ruim 3,000 Soelas is doodgeskiet. Mar toen spat hulle oek uit makkaar en set op di vlug.

Dingaen het so geskrik dat hy self syn stad Umkongloof an di brand steek en met di o'erskiet van syn volk di vlug neem in di bosse by di Umvaloosrivier. Net mar 3 of 4 van di Boere is geval, en net so veul is gekwes; oek Pretorius het met di slag 'n asgaaisteek in syn hand gekry.

Di Boere trek toen dadelik op na Umkongloof, wat toen an di brand was, en daar siin hulle toen op di heuwel di geraamtes van Retief en syn manskappe, wat voor 10 maande deur Dingaan vermoor is, op 'n hoop gestawel. Di stroppe waarmé di Kaffers di lyke daarnatoe gesleep het, was nog an di geraamtes. Di geraamte van Retief kon hulle nog herken an syn bandeliir, wat hy om gehad het, en waarin hulle di Traktaat, wat hy met Dingaan gesluit het, gekry het. Daarin was nog duidelik leesbaar di verklaring van Dingaan, met syn handmerk onderteken: "*Aan Retief en zijne landgenoten af te staan de plaats genaamd Port Natal met al het land daaraan verbonden; te weten: van de Tugela tot aan de Umzimvoorivier, en van de zee, noordwaarts, zoo verre als het land bruikbaar en in mijne bezitting is.*"

In 1843 het di Volksraad di dokument gegé in di hande van H. Cloete, diselfde wat di Voorlesings geskrywe het en wat naderhand Juts geworde is. Dit is, of moet nog wees, onder di papire van di Regering van Natal.

VIJFDE HOOFSTUK.

DI BOERE STIG 'N KOLONI IN NATAL.

Di Engelse neem Besit van di Baai van Natal en laat dit weer staan.—Di Boere same met Panda verdryf Dingaan.—Panda nou Koning o'er di Soelas.—Pretorius proklameer di Republiek.

Tot nog toe het ons mar beskrywe hoe di Boere by klompiis uit di Koloni getrek het om vryheid te seek; ons het hulle gevolg op hulle swerftogte deur wat ons nou noem Vrystaat, Transvaal en Natal. Mar tot nog toe kon hulle gen koloni stig ni. Di land was oral vol van sterke vyande. Eers het hulle met Salkats en toen weer met Dingaan moet veg. En tog kan ons ni nalaat om tot hulle verskoning teen al di valse beskuldigings van di Engelse op te merk dat hulle nooit di eerste di Kaffers angeval het om hulle land af te neem ni (soos di Engelse naderhand met hulle gemaak het); hulle het mar altyd ver hulle verdedig as di Kaffers ver hulle anval.

Nou gaan hulle ver di eerste maal 'n koloni stig. En hulle het dubbel reg gehad op di grond. Want vereers het Dingaan di grond wettig an hulle afgestaan; en hoewel hy gemeen het dat hy met di moord di dokument verydel het, so het ons liwe Here gesorg dat di Boere dit tog naderhand in hande gekry het, sodat hulle aanspraak daarop kon maak.

Mar dan het di Boere nog, vollens reg van vrede en oorlog by alle beskaafde nasiis, reg op di land gehad. Want Dingaan het hulle onskuldig angeval, en wou hulle uitroei; en hulle het hom toen verdrywe uit di land.

Mar lat ons nou verder vertel, hoe di Boere di koloni van Natal gestig het. Nadat hulle di o'erblyfsels van hulle ongelukkige landgenote op 'n fatsoenlike manier begrawe het, siin hulle dat kruit en lood te min was om Dingaan verder agterna te ja. Hulle trek toen terug met omtrent 5,000 beeste wat hulle toen eerlik onder makkaar verdeel het.

Toen hulle terug kom was hulle regte verwonderd dat di Gouwerneur van di Kaap, Sir George Napier, 'n party Skotte, onder bevel van Majoor Charters, gestuur het om di Baai van Natal in besit te neem. Di Majoor het orders gekry om al di kruid en lood af te neem van di Boere. Mar ongelukkig het hy gou weer weggegaan na di Kaap, en Kaptein Jarvis in syn plek agter gelaat. Di was verstandig genoeg om te siin dat hy van di Boere moes lewe en ni in staat was om met geweld iits van hulle af te neem ni, sonder doodgeskiit te worde met syn handji vol Skotte. En dit is di rede dat daar toen ni al oorlog gekom het tussen di Engelse en di Boere ni.

In di tyd het di Boere Pieter-Maritz-burg en D'Urban angelé. Pieter-Maritz-burg heet na Pieter Retief en Gert Maritz.

Dingaan stuur toen nog gedurig boodskappe an di Boere. Hy stuur oek om di Boere gerus te maak, 316 perde terug wat hy van hulle gesteel het, en laat ver hulle weet dat hy graag weer goeie vrinde met hulle wil wees. Hulle antwoord was, dat hulle met hom gen vrede wil maak voor en aleer hy al hulle skade, wat hy hulle aangedoen het, terug betaal het.

Dit geef toen anleiding dat hy ider maal weer boodskappe stuur. Mar dit was net om te spioeneer of di Boere nog in la'ers staan, en, of hulle al ver-

spreid was op hulle plase. Een van di spioene het hulle gevang, en hy het beken dat hy mar net gestuur is om ver Dingaan te kom vertel hoe dit met di Boere gesteld is. Hulle kon toen duidelik siin dat di Kaffers mar net op 'n kans wag om ver hulle weer an te val. En deur di onsekerheid was hulle ni in staat om di land te bebou en beplant ni.

Mar ons liwe Here neem di saak van di arme Boere toen in syn hande, en gé 'n uitkoms wat hulle nooit verwag het ni. In di tyd was daar nog mar twé broers van *Chaka* en Dingaan in lewe, di een syn naam was *Panda* en di ander syn *Clu Clu*. (In 1843 het *Panda* ver *Clu-Clu* vermoor). Dingaan was so wreed en oorlogsgutig, dat hij mar gedurig in oolog was, ni alleen met di Boere ni, mar oek met di ander Kafferstamme. 'n Grote party van syn volk begin oek al di oorlog moeg te worde, en maak toen plan om ver *Panda* koning te maak. Van di tyd af won Dingaan ver *Panda* vermoor. Mar *Panda* het lont geruik, en trek met 'n grote klomp Soelas o'er di *Tugela*, en hy stuur 'n boodskap an di Boere om te vra om ver hom te b skerm. In di begin was di Boere 'n bitji wantrouwig, mar naderhand kom hulle daar agter hoe di sake staan, en toen neem hulle hom onder beskerming as bondgenoot.

In Jannewari 1840 trek di Boere op teen Dingaan met 400 man te pérđ, en 4,000 van *Panda* syn volk met hulle same. Dis opmerkelik dat juis di le'er van *Panda* di eerste met Dingaan in geveg gekom is, sonder dat di Boere daarby was. Onder di geveg loop toen twé van di vernaamste afdelings van Dingaan syn leger na *Panda* o'er. Dit was di oorsaak dat Dingaan heeltemal verloor het en moes vlug.

Panda laat dit dadelik an di Boere weet en hulle jaag Dingaan toen agterna. Hy vlug toen tot an di bronne van *Pongola*, en daar verlaat al syn volk hom, op omtrent 100 na. Daarmé vlug hy toen verder na 'n ander kleinstam digteby *Delagoabaai*, en soos party mense sê, is hy daar vermoor.

Toen di oorlog nou verby was het Pretorius ver *Panda* tot enige en erken-de koning van di Soela-nasi uitgeroep. Ver syn moeite en syn hulp het *Panda* hom 36,000 beeste gegé, wat di Boere toen onder makaar verdeel het. Dis alles omstandig beskrywe in di "DAGVERHAAL" van di "Krygs-Sekretaris" *Zietsma*, en angehaal in "Stuart, Hollandsche Afrikanen," bl. 137. Daar lees ons dat op 10 Fewerwari 1840 Pretorius ver *Panda* en al syn kapteins in di la'er by hom laat kom en toen gesê het:—"Volgens al hetgeen ik van de Heidsche volkeren kan vernemen, blykt het my zeer duidelyk, dat gy tot het koningryk der *Zoola's* geregtigd zyt. Dingaan is by andere volken gevlugt, en, zoo hy immer in onze handen mogt komen, zullen wy hem, voor zijne snoode misdaden aan ons gepleegd, met den dood straffen. Ik heb nu verder goedgeacht, u, in naam van den Volksraad onzer Zuid-Afrikaansche Maatschappy, als koning of als opperhoofd der *Zoelas* aan te stellen, zoo wel over het volk thans onder uw gebied, als over alle vlugtende of overblyvende *Soelas* die van Dingaan onder uwe protectie vlugten zullen en mede die wy in staat zullen zyn, onder uwe regering te stellen. Ik ben ook gelast, u als onzen grooten bondgenoot aan te nemen, en uwe vyanden als onze vyanden te behandelen. Gy zult niemand, zonder onze voorkennis, in oorlog mogen aanvallen, en wy zullen u, by alle gelegenheden, uwe vyanden helpen nedervellen.....

“Panda, die van zyn hoofd tot zyne voeten met glorieryke blydschap vervuld was, kon zich geen oogenblik langer bedwingen, de opregte gevoelens van zyn hart aldus te ontboezemen:—

“Myn grote Heer, ik dank u regt hartelyk, voor deze uwe openhartige uitdrukkingen van opregtheid jegens my en myn volk. Ik dank u, dat ik thans van de geduchte tirannie, waaronder ik eene reeks van jaren, als een verstooteeling heb geleefd, door u ben verlost. Ik kan u en de geheele regering van de witte menschen, by alles dat er bestaat, myne voortdurende trouw plegtiglyk toezweren. Wanneer cenige natie of volk ooit iets ten nadeele van ulieden wil doen, behoeft gy my slechts daarmede bekend te maken, en gy kunt rekenen dat ik dadelyk myne geheele magt ter uwer hulp zal doen snellen, en mijn laatsten man voor u in den kryg opofferen; want ik was dood, en gy hebt my weder levend gemaakt; ik was verworpen, en gyliden hebt my weder opgeraapt; zoo heb ik myn geluk en myne welvaart aan ulieden te danken.”

Daarop proklameer Pretorius Natal as eiendom van di Boere. (Stuart, bl. 141);—

“Ten gevolge van de generale (algemeene) overwinning die wy over de Zoelas hebben behaald; en daar wy eene extra-vordering tegen den voormaligen Zoela-koning Dingaan en zyne natie hebben voor paarden-en wagenhuur, benevens andere onkosten tot den kryg, van 120,600 Ryksdaalders; en vermits wy van Dingaan, noch iets van hem kunnen vernemen, noch iemand, tot wien wy ons om de betaling van die enorme onkosten kunnen refereren (vervoegen),—zoo liet de kommandant dezen morgen (14 February 1840) onze nationale vlag hyschen, en de ondervolgende Proclamatie, door den Krygs-Secretaris, aan het byeenvergaderde leger voorlezen:—

“PROCLAMATIE.

“Ik, Andries Wilhelmus Jacobus Pretorius, Hoofdkommandant en Kommandeur-Generaal der geheele Burgerij van den Hoogachtbaren Volksraad der Zuid-Afrikaansche Maatschappij van Port Natal, en Opperbevelhebber van het Krijgsleger, door gem. Volksraad aan mij toevertrouwd, enz., enz., enz.

“Doordien de Volksraad der Zuid-Afrikaansche Maatschappij verplicht was, wegens den ongetergden oorlog, dien de Zoela-koning Dingaan of de Zoelatie tegen de Zuid-Afrikaansche Maatschappij heeft begonnen, zonder dien vooraf aan gem. maatschappij te declareren (verklaar), tot eene onkoste van 120,600 Riktsdaalders, voor paarden en wagenhuur, benevens andere onkosten tot den krijg voor deze en de twee vorige kommandos over te gaan; en daar de Zoela-koning, volgens alle blijken en berigten, de Pongola-rivier (zijne limietscheiding) is overgetrokken, en zijn overgebleven volk zich in vele klompen verschuilt, zoodat er niemand is, tot wien ik mij voor de betaling van deze en vorige onkosten kan refereren (vervoeg); zoo zij het bij dezen kennelijk dat ik, tot vergoeding van deze gezegde 120,600 Riktsdaalders, bij deze proclameer en vaststel dat ik, in naam van gemelden Volksraad der Zuid-Afrikaansche Maatschappij, al het land van Toegala tot aan de Omfiloo-Omjama of de Zwartrivier inneem; dat onze limietscheiding voortaan zal zijn van de zee langs de Zwartrivier, waar deze door de Dubbele-bergen loopt, nabij haren oorsprong en dan vervolgens langs den Randberg, in eene gelijke rigting naar den Drakenberg, de St. Lucias-baai ingerekend, benevens alle zee-

kusten en havens, die reeds uitgevonden en nog hierna uitgevonden zullen worden, tusschen de Omsimvobo en Zwartrivier-monden. Deze landen en zee-kusten zullen echter als een afzonderlijk eigendom van de Maatschappij worden beschouwd, van die, welke nu wijlen de WelEd. heer Retief voor onze Maatschappij van de Zoela-natie heeft verkregen.

God beware den Volksraad!

“Gegeven onder mijne handteekening, in mijn Kamp, aan de Omfiloos-Omjama, of de Zwartrivier, op heden den 14den Februari, in het jaar onzes Heeren één duizend acht honderd en veertig.

“(Get.) A. W. J. PRETORIUS, Hoofd-Komdt.,

H. J. LOMBAARD,

JAC. POTGIETER.

AND. SPIES,

MARTH. SCHEPERS,

} Kommandanten.’

“Hierop werd er een saluut van 21 kanonschoten voor den Volksraad afgevuurd, en door het gansche leger een generale (algemeene) uitroep van een luid hosrah uitgeschreeuwd, terwijl al de manschappen eenpariglijk uitriepen, als met ééne stem; “Gedankt zij den grooten God! die ons door zijne genade tot dezen staat van overwinning heeft gebragt.” So ver Stuart.

Kort vóór di Boere met Panda same uitgetrek het teen Dingaan is kaptein Jarvis met zijn 72ste resiment Skotte uit Natal vertrek; want di Koningin van Engeland het ni lus gehad om di land ver haar te neem ni. Kaptein Jarvis laat nog ’n briif agter om di Boere geluk te wens, dat hulle, na so veel gesukkel, tog nou eindelijk di land ver hulle kan hou!

Na dit alles is dit duidelik ver elkeen wat sonder vooroordeel is, dat di Boere, vollens reg en wet, di wettige eienaars van di land van Natal is. Ider-een kon nou gerus sit onder syn wynstok en vyeboom

In di tyd kom Jac. Boshof daar an. Hy was ’n knappe en geleerde man; daarom het hulle hom dadelik Landros gemaak o’er Pieter-Maritzburg en byna o’er di héle distrik. Hy het hulle toen nog gehelp om ’n grondwet op te stel ver di nuwe Staat wat hulle gevorm het. ’n Volksraad van 24 lede, van di knapste manne, kom alle 3 maande in Pieter-Maritzburg by makkaar, om di belange van di land te behartig. Alles was toen stil en rustig.

ZESDE HOOFSTUK.

DI ENGELSE KOM DI LAND AFNEEM.

Di Engelse Gouverneur weier om di Boere onafhankelik te verklaar.—Korrespondensi daaro'er.—Gouverneur stuur Soldate.—Boere klop hulle.—Meer Engelse soldate.—Hulle steek di Kaffers op om di Boere te vermoor en hulle vé te steel.—Boere moedeloos.—Gé di land o'er en trek weg.

Mar di rus het ni lank geduur ni. Toen di Boere rus gehad het van di Kaffers kom di Engelse hulle weer kwel. So lank as dit gelyk het of di Kaffers al di Boere sou uitroei, toen hou di Engelse Regering ver hulle dood lui- ters; toen weet hulle ni dat di Boere Britse onderdane is en dat hulle moes beskerm worde ni: mar toen di Boere di Kaffers o'erwen en 'n koloni gestig het, toen weet hulle dat di Boere Britse onderdane is, net mar om hulle land wat hulle met hulle bloed betaal het goedsmoeds af te neem.

Di saak het van di begin af so gekom. Toen di Boere di koloni van Natal gestig het knoop di Volksraad 'n korrespondensi an met di Gouverneur van di Kaap om ver onafhankelik erken te worde deur di Koningin, terwyl di Engelse tog di land ni wil hé ni. Daarop antwoord di Gouverneur, op 3 September, 1841 (Stuart, bladz. 149):

“Dat ZExc. door Hare Majesteit gelast was, op zekere memorie, door onzen Volksraad aan haar gezonden, verzoekende voor een vrij volk te worden verklaard, te berigten, dat het voor Hare Majesteit niet mogelijk was een gedeelte van hare eigene onderdanen, die zich eenige honderde mijlen buiten de Kaap de Goede Hoop hadden begeven, voor onafhankelik te verklaren. Dat Hare Majesteit echter aan hen, bij het ontvangen van eene militaire magt, al die voorregten betrekkelijk den handel wilde waarborgen, gelijkstaande met alle andere Britsche koloniën; en dat alsdan het land, hetwelk de emigranten nu occuperen, zooverre regtvaardigheid en billijkheid toelaten, aan hen zon worden toegekend.” Met andere woorde: Onafhankelik wil ons julle ni verklaar ni; mar ons sal julle land gewapend kom afneem—ver julle onderwerp—en dan in handel julle geld skraap, soos ons oral maak—en dan is julle mar weer net so ver as julle in di koloni was.

Di Volksraad was natuurlik verontwaardigd o'er so'n antwoord en skryf toen daarop:

“Pieter-Maritzburg, den 11den October, 1841.

“Sir! Uwer Excellentie's mededeeling van den 3den September laatstl. is ons gisteren ter hand gekomen en op heden onzen Volksraad, welke juist zijne zitting hield, voorgelegd geworden. Wij hebben de eer daarop te doen dienen: dat het ons spijt, dat Hare Majesteit ons niet voor eene onafhankelijke Republiek wil erkennen, ons als nog beschouwende als een gedeelte van Harer Majesteit's onderdanen; en dat Uwe Exc. die mededeeling aan ons moest doen ter informatie onzer medekolonisten, met een verder aanbod, dat, indien wij eene militaire magt van de Kaapstad wilden ontvangen, wij, met betrekking tot den handel, op een gelijken voet met eene Britsche Bezitting zouden worden geplaatst.

“Wij vernemen dat beide Hare Majesteit en Uwe Exc. omtrent ons, onze aanspraak op het regt van onafhankelijkheid en het regt, hetwelk wij tot het land, door ons geoccupeerd wordende, hebben, verkeerd onderrigt zijt.

“Wij zijn van geboorte Hollandsche Afrikanen. Dadelijk nadat wij Hare Majesteit's grondgebied in Zuid Afrika hadden verlaten, hebben wij onze onafhankelijkheid gepubliceerd, en van dien tijd af tot op dit oogenblik, hebben wij als een onafhankelijk volk gehandeld, ons zelve volgens onze eigene wetten geregeerd en gevolgelyk opgehouden Britsche onderdanen te zijn.

“Het door ons bewoond wordende land hebben wy wettig verkregen, en het is nimmer, tot op dit oogenblik, eene Britsche Provincie of kolonie geweest. Dewyl het daarom Hare Majesteit behaagd heeft, onze zeer billijke voorstellen, zoo als wij die beschouwen te zijn, van de hand te wijzen, zijn wij genegen met betrekking tot Hare Majesteit's Gouvernement op denzelfden voet te blijven, als wij ons tot op dit oogenblik beschouwd hebben, van den tijd dat wij de kolonie de Kaap de Goede Hoop verlaten hebben; en niettegenstaande Uwer Exc.'s herhaalde mededeelingen dat wij Britsche onderdanen en kolonisten zijn, moeten wij beweren, dat wij, volgens alle regten van beschaafde natiën, beschouwd kunnen worden, noch het een noch het ander te zijn; evenmin kunnen wij toestemmen in Hare Majesteit's voorstel, om eene militaire magt te ontvangen, terwijl wij daarom niet hebben gevraagd, noch deze thans ter onzer bescherming behoeven: vooral nu, daar wij in vrede met alle natiën leven.

“Uwer Exc.'s voorstel om, onder invloed van een militaire magt, met ons een traktaat te sluiten, en zonder dat wij met de termen der overeenkomst bekend zijn, met uitzondering alleen van een conditioneel bezit van vastgoed (plaatsen), waartoe wij vermeenen een onbetwistbaar regt te hebben—komt ons zóó onbegrijpelyk en onbepaald voor, dat, tenzij wij eene verdere uitlegging van het onderwerp bekomen, wij genoodzaakt zijn te erkennen, dat wij het doel daarvan niet kunnen bevatten.

“Wij hebben de eer te zijn,

“Sir!

“Uwer Exc.'s zeer gehoorzame, onderdanige Dienaren,

J. PRINSLO, President,
J. J. BURGER, Secretaris.”

Daarop kry di Boere eens gen antwoord weer ni. Mar op di 2de Desember, 1841, proklameer di Gouwerneur:—

“Dat de onafhankelijkheid van dat gewest (Natal) in geen en deele zou worden erkend, dat het door eene militaire magt zou worden in bezit genomen en het land ten eigendom der Kroon verklaard, terwijl de bewoners waren onderdanen en kolonisten van Groot Britanje.”

Eers wou di Gouwerneur di Boere om di bossi loop; mar ja wel, hulle was so dom ni. En toen hy dit ni kon verkry ni, wou hy hulle bang maak met syn “militaire magt;” mar wi sê? di Boere laat hulle ni met een blaas ertjiis op di loop ja ni. Laat Stuart verder vertel (bl. 151):

“Welk eene ontroering, verbittering en verfoeiing dat stuk, zoodanige gruwel, strijdig met alle redelijk of zedelijk beginsel, bij de emigranten, bij de wettige eigenaars en bezitters van Natal, wier koopprijs zij met goed en bloed zoo duur betaald hadden; bij de éénige volkomene overwinnaars van de kaffers; bij hunne toegevendheid, zachtmoedigheid, opregtheid en liefde voor God en naasten; bij hun besef van regt en trouw, voortdurend aan den dag gelegd, te weeg bragt,—laat zich niet uitdrukken.

“Den geleerdste en bezadigste onder hen, den heer Jacobus Nicolaas Boshof—toen griffier van het Gerechtshof te Pietermaritzburg—een man die, zelfs onder de voortreffelijkste en tevens kundigste mannen van Nederland, eene waardige plaats zou vervullen—werd de moeilijke taak opgedragen om een antwoord op die proclamatie voor den Volksraad zamen te stellen.” In ’n Bijlage gé ons di gedenkwerkige staatstuk.

Di enigste rede wat di Engelse Gouverneur eintlik kon opgé waarom hy di Boere ni ver onafhankelik wou verklaar ni was dat di Boere skuldig was an di uitoefening van slawerny. Mar hoe dit met mo’entlikheid slawerny kan genoem worde, begryp ons ni. Di saak was eintlik so gesteld. Daar was ’n party Boesmans wat vé van di Boere gesteel het, en di Boere het ’n kommando uitgestuur om hulle te straf. Sewentiin klein Boesmantjijs wat in di Boere hulle hande geval het, het hulle saamgebreng om hulle teen hongar en gebrek te bewaar, en dit word SLAWERNY genoem !... *Mar wat het di Engelse nog in 1873 in Natal gedoen ? Ni 17, mar honderde van vrouens en kinders van di stam van Langelibalele het hulle onder di inwoners van Natal uitgedeel.* Daarby kom nog dat di Boere hulle wettige geroofde vé gaan afneem het, terwyl di Engelse oorlog gemaak het om gewere wat hulle self an di Kaffers verkoop het. Hoor wat Froude, een van di vernaamste geskiedenis-skrywers van ons tyd, en self ’n Engelsman, daarvan gesé het in Port Elizabeth (ons sal later nog meer van hom anhaal):—

“Ik heb niets veel minder edelmoedigs vernomen dan de taal, die ik langen tijd hoorde omtrent de constitutie dezer Vrystaten (van die Uitgeweke Boere). In Engeland wordt ons geleerd te gelooven dat de inboorlingen aldaar slaven waren in alles behalve den naam; dat zij werden afgeranseld (uitgeklop) of doodgeschoten naar den lust van elken boer die roede of rifle op hen verkoos te gebruiken. Het is haast onmogelijk zich een bespottelijker tegenstelling met de waarheid te denken. De Oranje Vrijstaat wordt even goed geregeerd als eenige Staat in Zuid-Afrika. In vele opzigten beschouw ik de Regering aldaar beter dan uwe eigene (Engelsche). Ik wil niet zeggen dat daar nimmer van eenige geweldpleging gehoord wordt. Geschiedt er soms hier niets van dien aard ? Wordt een Kaffer nimmer geklopt in de Kaapkolonie ? noch in Natal ? Hoe staat het met de Langelibalele-zaak ? Gij moogt zeggen wat gij verkiest omtrent de Boeren; doch gij zult niets in hunne geschiedenis vinden erger dan dat. Ik verzeker u dat, toen ik in die affaire een kijkje nam, ik verstomd stond. Gij moet u stellen in de positie der blanken in Natal. Natuurlijk; maar evenzeer moet gij u verplaatsen onder de omstandigheden der boeren, toen zij voorheen menige ruwe daad pleegden.”

En in Engeland het hy op ’n publieke vergadering hom so uitgelaat: “Wat gebeurde in de Republiken ? Men zeide dat de negers aldaar werden aangezien als paarden of honden, of zelfs iets slechters. Hy had aan de Kaap negers zien geeselen, doch nooit in de Republiken” enz. So praat di ver-

naamste Engelsman wat glo nog ooit in di koloni gewees het en wat alles self gesiën het. Mar al was di beskuldiging teen die Boere nou nog so ongegrond, en al kon hulle ver hulle nog so goed verdedig, soos di spreekwoord sê: "As jy 'n hond wil slaan, dan kan jy altyd 'n stok kry"—di Engelse wou Natal graag hê, en wat sou di arme Boere doen?...

Op 2 Desember, 1841, skryf di Gouwerneur an di Boere, dat hy soldate sal stuur om Natal te kom afneem. En in April, 1842, trek Kaptein Smith met 250 soldate en 'n klein klompi Kaapse jagers en 2 kanonne deur Amopondaland na Natal. Op 3 Mei kom hulle onverwags an di baai an. Enige dage na hulle ankoms kom daar twé skepe met kanonne en soldate.

Toen di Boere dit hoor roep hulle gou-gou di Volksraad by makkaar en stuur toen 300 man uit teen di Engelse, onder Andries Pretorius. Di twé la'ers lê toen 'n paar dage o'er makkaar. En in di nag van 23 Mei val kaptein Smith di Boere stil-stil an. Mar di nag het di Boere ver di Engelse gewys wat hulle kan doen. Van di 140 man wat di Boere angeval het, is mar 37 terug gekom; 103 het di Boere op di plek doodgeskiit. Di Boere het ni één man verloor ni. Di ander soldate het glad gen kans gekry om by te kom ni. Twé koper kanonne het di Boere oek afgeneem.

Di Engelse verwyd di Boere altyd dat hulle so barbaars is; mar hoor nou hiir wat 'n Engelsman self getuig: "Di gewonde werd deur di Boere met di grootste menselikeid behandel. Hulle werd ni beskou as krygsgevangene ni, mar so gou as mo'entlik na hulle vrinde terug gestuur. Di lyke van di gesneuwelde is oek na di Engelse kamp gestuur, om by hulle maters begrawe te worde." (Theal, South Africa, II, 122).

Kaptein Smith stuur toen dadelik Kaap toe om hulp. Twé nagte daarna toen val di Boere weer op hulle beurt di Engelse an wat op di "Punt" was om op te pas dat daar ni skepe kom om di Boere van kruid te voorsien ni, en di uitslag was dat hulle party doodskit en di ander gevange neem en na Pietermaritzburg stuur. Di Boere neem toen nog 'n kanon en di provisi was nog op di skepe was. Di skepe wat daar geanker gelê het en di "Punt" neem di Boere toen in besit, en sny so al di gemeenskap ver di o'erge soldate af.

Di Boere sluit toen di kamp van di Engelse in, en begin fluks daarop te skit met di kanonne wat hulle van di Engelse afgeneem het. Toen hulle ko'els op was, het hulle geskit met di skakels van di kettangs van di skepe. En toen hulle kruid begin op te raak sluit hulle di kamp so nou in dat di Engelse soldate moes uithonger. Kaptein Smith slag toen al di beeste en pèrde wat in di kamp was en maak daar biltong van, en di arme kraaie wat daar o'er vlieg skit hulle dood om te eet.

Toen di boere hulle 30 dage ingesluit het was hulle amper dood van di honger, en toen vra Kaptein Smith om 'n wapenstilstand. Dit was mar net om tijd te win, dat syn hulp van di Kaap kon kom. Op di 24ste Juni kom toen ook werkelik di skepe an. Op di *Southampton*, 'n skip met 50 kanonne, was di 25ste Resiment onder Kolonel Josias Cloete, om di soldate van Smith te verlos. Hulle is toen dadelik geland. Mar di ander skip waar hulle provisi op was is deur 'n sterke wind sê-in gedrywe, en so was Cloete sonder kos ver syn soldate. Cloete stuur toen 'n klomp Kaffers om ver hulle te gaan vé soek om te eet. Di Kaffers gaan toen vé *steel* op di boerplase tussen di Umlaas en Sova riviere. Daar ontmoet hulle toen twé fatsoenlike en vreedsame boere:

van Rooyen en Oosthuizen, en vermoor hulle sommar goedsmoeds en *brenghulle vè na Cloete as kos ver sijn manskappe*. Dit vervul toen natuurlik di Boere met skrik en afsku dat di Kaffers angehits word om hulle te vermoor.

Deur al di moorde en diefstalle van di Kaffers, opgehits deur di Engelse, en deur dat party Boere hulle oek van di Engelse laat omkoop het, is di o'erge Boere so ontmoedig dat hulle mar toegestem het om vrede te maak met di Engelse, en om di land an hulle af te staan. Dit is gebeur op 5 Juli 1842 Toen di vrede gesluit was, trek twedërde van di Boere weer weg uit Natal, en 'n derde bly daar.

In 1848 word Natal as 'n aparte Britse Koloni verklaar, en word Mnr. **Martin West** angestel as Luitenant Gouverneur. Di bevolking was toen amper almal Swartes, daarom word van 1848 tot 1850 omtrent 3,700 emigrante uit Engeland gestuur om di land te bevolk

In 1850 word Sir **B. Pine** angestel as Luitenant Gouverneur. Hy het baing moeite gedoen om ver Natal 'n eie regering te kry.

In 1856 word Mnr. **John Scott** angestel om 'n nuwe konstitusi te vorm ver di Koloni, wat hom oek geluk is.

In 1873 word Sir B. Pine weer angestel as Gouverneur. In syn regering kom daar 'n moeilikheid met **Langalibalele**, opperhoof van di Amalubi. Hulle het geweers gekry van di Diamantvelde, en hy weier toen om ver hulle te laat registreer, vollens di wet. 'n Ekspedisi word teen hom uitgestuur, waarop hy probeer om na Basotuland te ontvlug o'er di Boesman's Nek. Hy word daar gevang en verban

In 1893 word Sir **Charles Mitchell** opgevolg deur Sir **Hely-Hutchinson**.

In diselfde jaar kry Natal **Verantwoordelik Bestuur** nes di Kaap Koloni.

Di Koloni is nou ni in 'n alte bloeiende toestand ni.

Ons het ni hiir al di Gouverneurs gegé ni, in een na di Bylage kry 'n mens di lys.

In 1895 is di Spoortrein klaar gekom van Natal na Johannesburg.